

Ortopedik Engelli ve Engelli Olmayan Erkek Ergenlerde Benlik Saygısı ve Beden İmajı *

* Sema Kaner
Ankara Üniversitesi

Özet

Bu araştırma, ortopedik engelli ve engelli olmayan ergenlerin benlik saygılarını ve beden imajı algılarını karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Veriler 55 ortopedik engelli erkek ve 123 normal erkek ergenden Kendine Saygı Ölçeği ve Beden İmajı Anketi ile toplanmıştır. Sonuçlar, grupların benlik saygıları açısından farklı olmadığını, ancak ortopedik engelli erkeklerin beden imajı algılarının engelli olmayan erkeklerinkinden daha olumlu olduğunu göstermektedir. Engelli olmayan erkeklerde benlik saygısı ve beden imajı arasında anlamlı ve olumlu yönde bir ilişki olmasına rağmen, ortopedik engelli erkeklerde bu iki değişken arasında bir ilişki bulunamamıştır. Engelli olmayan erkeklerde benlik saygısını en iyi yordayıcı değişkenler cinsel organlar, boy, ayaklar ve spor yeteneği, ortopedik engellilerde ise bacaklar, ten, omuzlar, beden kılı ve saçlardır.

Anahtar Sözcükler: *Ortopedik engelli ergen, engelli olmayan ergen, benlik saygısı, beden imajı*

Abstract

This study was designed to determine whether self-esteem and body image perception differed among orthopedically handicapped and normal adolescents. Data were collected from 55 orthopedically handicapped males and 123 normal males using Self-Esteem Scale and Body Image Questionnaire. The results show that there were no significant differences on the self-esteem scores between groups but body image scores of the handicapped males in two groups were higher than the normal females. Although it was found that a positive and significant correlation exist between self-esteem and body image perceptions of nonhandicapped males, no such correlation was found for handicapped males. The most predictive body aspects of self-esteem were genital organs, height, legs and sports ability in nonhandicapped males, and legs, skin, shoulders, amount of hair on the face and scalp in orthopedically handicapped males.

Keywords: *Orthopedically handicapped adolescent, nonhandicapped adolescent, self-esteem, body image.*

Psikolojik işlevlerimizin merkezinde olan benlik saygısı (Crocker ve Major, 1989), Burns'e (1982) göre kişiliğin bütünleşmesinde, davranışın motive edilmesinde ve ruh sağlığının oluşumunda önemli bir faktördür Rosenberg (1979) benlik saygısını , benliğe yönelik olumlu ya da olumsuz tutum olarak , Coopersmith (1967) ise bireyin kendini yetenekli, önemli, başarılı ve değerli biri olarak algılama düzeyi olarak tanımlamaktadırlar Benlik ile ilgili değerlendirmeler kişilerarası etkileşimlerin sonucudur ve birey için önemli olan kişiler tarafından yapılan değerlendirmelere göre şekillenir Bu nedenle de bireylerin yaşadıkları kişisel doyum ya da engellenme derecelerine göre farklılıklar gösterir Benlik saygısı yüksek olanlar, düşük olanlara göre kendilerinden daha hoşnuturlar (Burns,1982) ve güçlü yanlarına, yeteneklerine ve olumlu özelliklerine odaklaşırlar ken, benlik saygısı düşük olanlar olumsuz ve zayıf özelliklerini daha çok ön plana çıkarırlar (Baumeister ve Tice, 1986)

Etiketlenmiş bireylerin düşük benlik saygısına sahip olmaları gerektiğini ileri süren dört görüş vardır 1) Cooley (1956) ve Mead'e (1934) göre benlik kavramı başkalarıyla etkileşimler ile gelişir ve başkalarının o kişi ile ilgili değerlendirmelerinin bir yansımasıdır Benlik kavramı bireyin başkalarının benliğini nasıl değerlendirdiğinin farkında olmasının yanısıra, başkalarının görüşlerini benimsemesinin bir sonucu olarak da oluşur Etiketlenmiş gruplar başkaları tarafından olumsuz değerlendirildiklerinin farkındadırlar ve bu olumsuz tutumları kendi benlik kavramlarına katarak benlik saygılarını düşürürler (Akt , Crocker ve Major, 1989, Akt , Stager, Chassin ve Young, 1983) 2) Rosenberg'e (1979) göre benlik değerlendirmeleri, başkalarıyla yapılan sosyal kıyaslamalardan etkilenir Etiketlenen bireylerden beklenen düşük benlik saygısı da, bu bireyin diğerleri ile yapacağı sosyal kıyaslamaların sonucudur İster sapma ister sosyal stigma nedeniyle etiketlenmiş olsun, bu bireylerin başarılarının ve sosyal konumlarının düşük olacağı, bunun da benlik saygısını düşüreceği beklenir (Chassin ve Stager, 1984, Stager ve ark , 1983) 3) Merton'un "kendini doğrulayan kehanet" (self fulfilling prophecies) ya da Schur'un "rol tarafından yutulma" (role engulfment) ile ifade ettikleri görüşe göre ise etiketlenen bireyler, başkalarının kendilerinden beklentilerine

uygun şekilde davranmaya başlamalarının sonucunda, kendilerini olumsuz stereotiplemeye göre gormeye başlarlar ve yeniden düzenledikleri benlik kavramına uygun benlik değerlendirmelerine başvururlar (Crocker ve Major,1989, Vetter ve Silverman, 1986) 4) Gecas ve Schwalbe (1983) ve White'a (1960) göre benlik saygısı, diğer görüşlerde olduğu gibi pasif olarak kazanılmaz Benlik saygısı, bireyin yeterli olan davranışları sonucunda kazanılır Birey çevresini kontrol ve manipule edebildiğini göstererek yeterli, başarılı ve muktedir bir benlik görüşü ve bunun sonucunda da yüksek bir benlik saygısı geliştirir Çevre ile başarılı etkileşim fırsatlarının engellenmesi benlik saygısının olumlu gelişimini engelleyebilir Bu görüşe göre, etiketlenmiş bir grubun üyeleri, çevreyi kontrol ve manipule etmede ayrımcılık ve yetersiz kaynaklar gibi sınırlı fırsatlara sahip olmaları nedeniyle düşük benlik saygısına sahip olmalıdırlar (Akt., Crocker ve Major,1989)

Bu kuramsal yordamalara rağmen, etiketlenen bireyler arasında düşük benlik saygısı olduğunu gösteren bulgular azdır Ortopedik engellilerin (Mayer ve Eisenberg, 1982, Ostring ve Nieminen, 1982), sürekli hastalığı olanların (Dilbaz ve ark , 1989, Kumar , Powers, Allen ve Haywood, 1976, Kuçukaksoy, 1993, McAndrew, 1979) ve öğrenme güçlüğü olanların (Saraçoğlu, Minden ve Vilchesky, 1989) benlik saygılarının engelli olmayanlara göre düşük olduğu saptanmıştır Bazı araştırmalarda ise zihinsel engellilerin, öğrenme güçlüğü olanların, üstün yeteneklilerin ve konuşma bozukluğu olanların benlik saygılarının yüksek olduğu belirlenmiştir (Crocker ve Major, 1989, Eckart, 1988, Kaner, 1995, Kaplan, 1975) Etiketlenen bireylerin benlik saygılarının normaller ile kıyaslanması sonucunda eğitilebilir zihinsel engellilerde (Stager ve ark , 1983), öğrenme güçlüğü olanlarda (Clever, Bear ve Juvonen, 1992), ortopedik engellilerde (Kaner, 1995, Kuçukaksoy, 1993), görme engellilerde (Kuçukaksoy, 1993, Obiakor, 1987), kronik hastalığı olanlarda (Dunn, McCartan ve Fuqua, 1988, Harvey ve Greenway, 1984, Kuritilla, 1988, Kelleman, Zeltzer, Ellenberg, Dash ve Rigler, 1980, Orr, Weller, Satterwhite ve Pless, 1984, Ravaud ve Ville, 1986) fark bulunmamıştır

Benlik saygısının cinsiyete göre incelendiği pek çok araştırma vardır Bu araştırmaların çoğunda er-

keklerin benlik saygılarının kızlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır (Block ve Robins, 1993; Booth, 1989, Burns, 1982, Crocker ve Major, 1989; Kaner, 1995, O'Brien, 1991, Steinberg, 1983) Buna karşılık az sayıda araştırmadan benlik saygısında cinsiyet farkı vermeyen sonuçlar elde edilmiştir (Alkin ve ark , 1992, Gungor, 1989, Satılmış ve Seber, 1989, Torucu, 1992, Tufan, 1989) Sapan bireyler ile normal bireyleri cinsiyete göre inceleyen araştırmalar ise bu iki grubun benlik saygıları açısından fark göstermedikleri yönünde sonuçlar vermişlerdir (Chiu, 1990, Chassing ve Young, 1981, Forlett, 1991, Mendelson ve White, 1985)

Rosenberg (1979) etiketlenmenin kaçınılmaz şekilde düşük benlik saygısına neden olmayacağını ve etiketlenen bireylerin benlik saygılarının düşmesiyle ilgili dört faktör olduğunu ileri sürmüştür Rosenberg'e göre etiketlenen birey ait olduğu grubun sapan rolünü ya da kimliğini benimserlerse (kişisel uygunluk-personal relevance), toplumun genelinin, kendilerine yönelik olumsuz tutumlarının farkında olurlarsa (farkındalık-awareness), bu olumsuz değerlendirmeleri kabul ederlerse (uyuşma agreement) ve olumsuz değerlendirmeleri olan kişilerin önemli ve değerli görürlerse (önemlilik-sigıfıcanca) benlik saygıları düşecektir Crocker ve Major (1989) ise etiketlenmiş bireylerin kendilerini, aynı mekanı paylaşan (yakınlık proximity) benzerleri (benzerlik-similarity) ile kıyaslamalarının ve yeterli olmadıkları durumların değerini düşürüp, yeterli oldukları durumların değerini yükselterek benlik saygılarını koruyabildiklerini ileri sürmektedirler

Ergenlerde benlik saygısı, büyük ölçüde beden imajı ile belirlenir (Grant ve Fedor, 1986) Burns'e (1982) göre kendimize ait hiçbir parçamız, bedenimiz kadar görünabilir değildir Bedenimiz, hiçbir zaman kaçınamayacağımız ve terkedemeyeceğimiz parçamızdır Bu nedenle kendimiz ile ilgili olarak hissettiklerimiz, bedenimizle ilgili hissettiklerimize bağlıdır Bedenimizle ilgili ilk duyuşal girdiler, selatin çekirdeğini oluşturur Boyumuz, kılomuz, göz rengimiz ve bedenimizin diğer çeşitli kısımları, kişisel yeterlilik duygumuzla çok yakından ilişkilidir Fiziksel gelişimimiz ile ilgili hissettiklerimiz, kendimizle ilgili neler hissettiğimizde önemli rol oynar (Hamachek, 1971)

Schilder (1935) beden imajını, bireyin bedeninin zihinsel resmi olarak görmektedir (Akt , Burns, 1982) Coopersmith'e (1959) göre beden imajı, benlik saygısının fiziksel karşılığıdır ve bireyin kendi bedeniyle ilgili tutumlarını, duygularını ve değerlendirmelerini içerir (Akt , Mendelson ve White, 1985) Fowler da (1989) bedenimizle ilgili algılarımızın, tutumlarımızın ve duygularımızın bilinçli ve bilinçdışı ürünü olarak gördüğü beden imajının inançları, değerleri, ihtiyaçları, şimdiki yaşantıları ve toplumun beklentilerini içerdiğini ifade etmektedir

Hepimizin görünüşümüzle ve bedenimizle ilgili bir zihinsel imajımız vardır Bu imaj, gerçek beden yapımıza yaklaşık olarak ya uygundur ya da uygun değildir (Burns, 1982) ve subjektif olan bu imaj ya genel olarak olumludur ya da olumsuzdur Birey genel olarak olumlu bir beden imajına sahip olabilir yanı görünüşünden hoşnuttur ya da olumsuz beden imajına sahiptir ve bedensel görünüşü beklentilerinin altındadır (Hamachek, 1971)

Çoğu araştırma, beden imajında da erkekler lehine farklılıklar vermektedir Normal populasyon üzerinde yapılan araştırmalardan bazıları hariç (Franzoi, Kessenich ve Sugrue, 1989), çoğu, erkeklerin kızlara göre bedenlerini daha olumlu algıladıklarını ortaya koymaktadır (Alkin ve ark , 1994, Block ve Robins, 1993, Doğan , Doğan, Çorapçioğlu ve Çelik, 1992, Franzoi, Kessenich ve Sugrue, 1989, Gokdoğan, 1988, Grant ve Fedor, 1986, Hayden, Davenport ve Campbell, 1979, Jackson, Sullivan, ve Rostker, 1988, Şırvanlı-Ozen, 1995, Thomas, 1988, Thompson ve Psaltis, 1988, Thompson ve Thompson, 1986, Ward-Hacıevliyagil, 1991)

Ozurluların bedenlerini nasıl algıladıkları ile ilgili yapılmış çok sınırlı sayıda araştırmalarda örneklem olarak kronik hastalığı ve fiziksel ozuru olan ve şizofren bireyler kullanılmış ve farklı sonuçlar elde edilmiştir Ostring ve Nieminen (1982), Cornwell ve Smith (1990) , Mayer ve Eisenberg (1982) ve Özdemir, Yüksel ve Pınar (1989) etiketlenmiş bireylerin beden imajlarının engelli olmayan bireylerinkine benzer olduğunu, buna karşılık Cornwell ve Smith (1990) ve Green ve Levit (1962) engelli olmayanların lehine farklılıklar bulmuşlardır

Benlik saygısı ile beden imajı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar oldukça az olmasına rağmen

(Booth, 1989, Fowler, 1989, Grant & Fedor, 1986, Jackson, Sullivan ve Rostker, 1988, Thomas, 1988, Wendel ve Lester, 1988), bu araştırmalardan elde edilen bulgular, bireylerin bedenlerini nasıl algıladıkları ile benlik saygısı arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmalar beden ağırlığından ve boydan sapma gosterenlerin benlik saygılarının düşük olduğunu (Booth, 1989, Can, 1990, Fowler, 1989, Grant ve Fedor, 1986, Mendelson ve White, 1985, Thomas 1988), kızların en çok kilolarından, kalçalarından, bellerinden, göğüslerinden, dışlarından, vucutlarındaki kıl miktarından, erkeklerin ise yuzdeki kıllardan, seslerinden, saçlarından, dışlarından hoşnut olmadıkları (Çok, 1990, Davies ve Furnham, 1986, Gokdoğan, 1988, Mendelson ve White, 1985), benlik saygısını en iyi yordayan beden bölgelerinin kızlarda kalça, kilo, bel, baldır gibi orta gövdenin, bacakların ve yuzun, erkeklerde ise yuzun, göğüsün ve sesin olduğu (Burns, 1982, Davies ve Furnham, 1986, Thompson ve Thompson, 1986, Wendel ve Lester, 1988) saptanmıştır.

Konuyla ilgili engelli bireylerle yapılmış son derece sınırlı araştırmalar ise engelli bireylerin başkalarına bağlılıkları arttıkça benlik saygılarının azaldığını (Ostring ve Nieminen, 1982), hastalığın kendilerini ne kadar engellediğine ilişkin algılarının benlik saygısı düzeylerini etkilediğini göstermektedir (Cornwell ve Smith, 1990, Zeitzer, Keferman, Ellenberg ve Rigler, 1980)

Ergenlik dönemi, bedenin birincil ilgi odağı olduğu ve benlik kavramı, benlik saygısı gibi kavramların önemli yerinin olduğu bir dönemdir. Bu araştırmada ortopedik engelli erkek ergenler ile engelli olmayan erkek ergenlerin benlik saygıları ve beden imajı algıları açısından incelenmesi amaçlanmaktadır.

YONTEM

Araştırma Grubu

Araştırmada ortopedik engelli olan ve engelli olmayan iki farklı grup yer almıştır. Ankara ili içinde ortopedik engelliler ile ilgili tek okul olması nedeniyle Atakule Sanat Ortaokulu ve Meslek Lisesi'nde okuyan erkek öğrencilerin tümü araştırma grubuna dahil edilmişlerdir. Bu okuldaki kız öğrenci sayısının 15 olması nedeniyle kızlar araştırma kapsamının dışında bırakılmışlardır. Araştırmanın diğer grubunu ise benzer sosyoekonomik düzeyc sahip Ma-

mak Ortaokulu ve Lisesi'nde okuyan erkek öğrenciler oluşturmuştur.

Tüm grubun 55'i bedensel engelli erkeklerden ve 123'ü engelli olmayan erkeklerden oluşmaktadı. Deneklerin yaş ortalamaları sırasıyla 15.38 (ss = 2.48, ranj = 12-18) ve 15.20'dir (ss = 2.07, ranj = 12-18).

Bilgi Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla Beden İmajı Anketi-BIA (Body Image Questionnaire) ve Kendine Saygı Ölçeği-KSO kullanılmıştır.

Beden İmajı Anketi Berscheid, Walster ve Bohrnstedt (1973) tarafından ergenlerin beden imajı doyumunun ölçülmesi için geliştirilmiş, ülkemiz için uyarlama çalışmaları Gokdoğan (1988) ve Çok (1990) tarafından yapılmıştır. Bedenin genel götu numunde 6, yuzde kızlar için 8, erkekler için 9, beden uyelerinde 5, gövdede 3, göğüsler, göğüs bölgesi ve cinsel organlarda da 1'er olmak üzere kızlar için toplam 25, erkekler için 26 madde bulunmaktadır. Erkeklerde "yuzdeki kıllar" ilave maddedir. Maddeler "son derece hoşnutum"dan (5), "hiç hoşnut değilim"e (1) doğru 5'li dereceleme ile değerlendirilmektedir. Bu durumda, ölçekten alınabilecek en düşük ve en yüksek puanlar erkeklerde 26-130, kızlarda ise 25-125 dir. Yüksek puan bedeninden hoşnut olmayı, düşük puan ise bedeninden hoşnut olmamayı ifade etmektedir.

BIA'ndeki maddelerin dilimize çevirisi ve maddelerin beden imajını ölçmek amacıyla kullanılıp kullanılmayacağını belirlemek için uzman görüşlerinden yararlanılmış ve bu görüşler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. BIA'nın amaca ne kadar uygun olduğunu belirlemek için yapılan madde analizi sonucunda, madde test puanları arasında ki korelasyonun 30'un üzerinde olduğu maddeler seçilmiştir. Ayrıca Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı, "kulaklar" maddesi dışındaki tüm maddelerde 05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. En yüksek ve en düşük puan alan iki grupta bağımsız iki örneklem arasındaki farkın kaynağına t testi ile bakılmış ve yine "kulaklar" maddesi dışında iki grup arasındaki fark istatistik olarak anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin test tekrar test güvenlilik katsayısı $r = .88$ dir (Çok, 1988).

Bu araştırmada BIA'nın güvenilirliği ile ilgili daha çok bilgi edinmek amacıyla iç tutarlılık katsayısı, ıktı-yarım güvenilirliği ve madde toplam korelasyonlarının anlamlılığı test edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı hem kızlar formu için hem de erkekler formu için 88'dir. İki-yarım güvenilirlik katsayısı kızlar formu için 89, erkekler formu için 88 olarak saptanmıştır. Tüm maddelerin madde test korelasyon katsayıları ise 001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Kendine Saygı Ölçeği, Bogenç tarafından geliştirilmiş yirmi maddeden oluşan Likert tipi bir ölçektir (Bogenç ve Kuzgun, 1994). Maddelerin 15'i olumlu, 5'i olumsuz yönde düzenlenmiştir. Madde lere verilen tepkiler "Herzaman", "Sık sık", "Arasıra", "Nadiren" ve "Hiçbir zaman" şeklinde derecelendirilmiştir. Olumlu yönde düzenlenmiş maddelerde "Herzaman" yanıtı 5, "Hiçbir zaman" yanıtı 1 puan alınırken, olumsuz yönde düzenlenmiş maddelerde puanlama aksı yönde yapılmaktadır. Düşük puan, benlik saygısının düşük olduğunu, yüksek puan ise benlik saygısının yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan, madde sayısı olan 20 iken, en yüksek puan 100'dür (Bogenç ve Kuzgun, 1994).

KSO'nun kapsam geçerliğine, maddelerin benlik saygısının içerdiği özellikleri temsil gücünü belirleyecek uç kısıklık uzman görüşü ile bakılmıştır. Bu değerlendirme sonucunda, ölçeğin kapsam geçerliğine sahip olduğu saptanmıştır (Bogenç ve Kuzgun, 1994).

Ölçeğin faktor yapısını belirlemek için 324 kişilik bir deneme grubundan elde edilen puanlara Temel Bileşenler Analizi uygulanmış ve Kaiser Normalleştirme Ölçütüne göre özdeğerleri 1'in üzerinde olan 7 faktor elde edilmiştir. Faktor yükleri 30'un üzerinde olan 20 maddenin tek bir faktörde toplandığı ve bu faktörün de varyansın 36,3'ünü açıkladığı gözlenmiştir. Temel Bileşenler Analizinden sonra maddelerin madde test korelasyonları hesaplanmış ve 2 madde dışındaki tüm maddelerin madde test korelasyonlarının 30'dan büyük olduğu belirlenmiştir. Madde test korelasyonu 28 olan 2 madde için uzman görüşüne başvurulmuş ve bu maddenin ölçekte kalmasına karar verilmiştir. Depresif belirtileri olan 14-20 yaşlar arasındaki 85 ergen ile aynı yaş grubundaki normal ergenlerin

KSO'nden aldıkları puanlar arasındaki farkın anlamlılığı t testi ile incelenmiş ($t = 9,06, p < 0,05$) ve ölçeğin ayırdedici geçerliğe sahip olduğu saptanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa formülü ile hesaplanan iç tutarlılık katsayısı 82, test tekrar test güvenilirliği ise 84'dür (Bogenç, 1997).

BULGULAR

Bu bölümde BIA ile KSO'nden elde edilen veriler üzerinde yapılan analizlere yer verilmiştir.

Bedensel engelli ve engelli olmayan erkeklerin KSO ve BIA'ndan aldıkları puan ortalamaları arasındaki farklılıklar t testi ile incelenmiş, iki grubun KSO'nden aldıkları puan ortalamaları ($x_1 = 78,07$, $ss_1 = 12,09$, $x_2 = 78,42$, $ss_2 = 10,07$) arasındaki farklar anlamlı değilken ($t = 1,8, p > 0,05$), ortopedik engelli erkeklerin BIA'ndan aldıkları puanların ortalamaları ($x = 105,23$, $ss = 12,77$), engelli olmayan erkeklerin puan ortalamalarından ($x = 94,18$, $ss = 15,94$) anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur ($t = 4,50, p < 0,001$).

Benlik saygısı ile beden imgesi algısı arasındaki ilişki engelli olmayan erkeklerde ($r = 0,51, p < 0,001$) anlamlı ve olumlu yönde iken, ortopedik engelli erkeklerde anlamlı bulunmamıştır ($r = 0,01, p > 0,05$).

Araştırma gruplarının BIA'ndan elde edilen yanıtlarının, benlik saygısını yordamaya katkıları olup olmadığına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Grup	Değişken	Beta	R ²	R ² deki Artış	F
Normal	Cinsel O	29	12	12	17,28**
	Boy	22	19	07	14,26**
Erkek	Ayak	21	24	05	12,47**
	Spor	17	26	07	10,64**
Bedensel Engelli	Bacak	57	11	11	6,28*
	Ten	23	19	08	5,39**
Erkek	Omuz	38	27	08	6,22**
	B Kılı	27	32	05	5,96**
	Sık	25	38	06	6,05**

* $p < 0,05$ ** $p < 0,001$

Tablo 1 Araştırma Gruplarında Benlik Saygısını Yordamaya Katkıda Bulunan Beden Bölgeleri

Tablo I'de de görüldüğü gibi bedensel engelli olmayan erkeklerde benlik saygısını en çok yordayıcı beden değişkenleri cinsel organlar, boy, ayaklar ve spor yeteneğidir. Bu değişkenler benlik saygısı toplamındaki varyansın % 26'sını açıklamaktadırlar ($F = 10.64$, $Sd = 4,118$, $p < .001$). Ortopedik engelli erkeklerde benlik saygısını yordayıcı beden bölgeleri ise bacaklar, ten, omuzlar, beden kılı ve saçlardır. Bu değişkenler benlik saygısı toplamındaki varyansın % 38'ini açıklamaktadırlar ($F = 6.05$, $Sd = 5$ ve 49 , $p < .001$).

TARTIŞMA

Araştırmanın ilk bulgusu ortopedik engelli erkeklerin benlik saygılarının, engelli olmayan erkeklerinkinden farklılaşmadığıdır. Bu bulgu, düşük benlik saygısının sosyal etiketlemelerin kaçınılmaz bir sonucu olmadığını gösteren bulgular ile (Clever, Bear ve Juvonen, 1992; Cornwell ve Smith, 1990, Dunn ve ark., 1988, Harvey ve Greenaway, 1984; Kaner, 1995; Kuritilla, 1988, Kuçukaksoy, 1993; Obiakor, 1987, Orr ve ark., 1984, Ostring ve Nieminen, 1982; Ravaud ve Villa, 1986; Stager ve ark., 1983), ayrıca özel sınıf ya da ayrı okulda okumanın engelli bireylerin benlik saygılarını artırdığı yönündeki bulgularla tutarlıdır (Akt., Gurney, 1988) Bu durumda Crocker ve Major'un (1989) ve Rosenberg'in (1979) görüşleri doğrultusunda, etiketlenmiş bireyler, kendilerine atfedilmiş etiketleri benliklerinin bir parçası olarak görmüyorlarsa, bu etikete ilişkin olumsuz değerlendirmeleri reddediyorlarsa, kendilerini toplumun geneli ile değil de aynı kaderi ve aynı mekanı paylaşan benzerleriyle kıyaslıyorsa benlik saygılarının korunmakta olduğunu söyleyebiliriz. Bu bulgumuz, etiketlenen bireylerin, sosyal etiketleme sürecinin aktif katılımcıları oldukları görüşünü de doğrulamaktadır (Crocker ve Major, 1989, Stager ve ark., 1983). Ancak, bedensel engelliler, etiketlenmiş gruplardan yalnızca biridir. Etiketlenmenin etkilerinin, gruplara göre değişebilir olduğunu da (Kumar ve ark., 1976, Mayer ve Eisenberg, 1982; McAndrew, 1979; Ostring ve Nieminen, 1982; Saraçoğlu ve ark., 1989) gözden kaçırmamakta yarar vardır.

Bir diğer bulgumuz, engelli erkeklerin bedenlerini, engelli olmayan erkeklerle göre daha olumlu al-

gılamalarıdır. Alan yazın, tutarlı olarak kızların beden imgelerinin, erkeklerin beden imgelerinden daha düşük olduğu yönünde sonuçlar vermektedir (Alkin ve ark., 1992; Bercheid, Walster ve Hohmstend, 1973; Booth, 1989; Franzoi, Kessenich ve Sugrue, 1989; Grant ve Fedor, 1986; Gokdoğan, 1988; Şırvanlı-Ozen, 1995; Thomas, 1988; Thomson ve Thompson, 1986). Ancak yazında engelli bireylerde beden imgesinin çok az incelenmiş olmasının yanı sıra, engellilerde cinsiyetin bir değişken olarak ele alınmaması ve bu çalışmada da kızların bulunmaması nedeniyle bu bulgunun yazındaki diğer bulgularla kıyaslanması yapılamamıştır.

Franzoi ve Herzog beden imajlarında cinsiyete dayalı bu farklılığı, toplumun kadın bedenine daha çok ilgi göstermesinden, bu ilgi nedeniyle kadınların bedenlerine daha çok önem vermelerinden ve fiziksel görünümün erkeklerden çok kadının değerini ve statusunu belirleyen bir faktör olmasından kaynaklanabileceğini ileri sürmektedirler (Franzoi ve ark., 1989, Thomas, 1988) Yazında da fiziksel çekiçliliğe erkeklerden çok kızların önem verdiğini gösteren pek çok bulgu vardır (Grant ve Fedor, 1986; Burns, 1982; Jackson, Sullivan ve Rostker, 1988).

Araştırmanın belki de en ilginç bulgusu engelli olmayan erkeklerde benlik saygısı ve beden imgesi arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki olmasına rağmen, ortopedik engelli erkeklerde bu ilişkinin saptanamamasıdır. Bu bulgu, engelli ya da etiketlenmiş bireylerin yeterli olmadıkları özelliklerinin yanı sıra bedenlerinin değerini düşürüp benlik saygılarını korudukları yönündeki açıklamaları doğruluyor görünmektedir. Engelli olmayan erkeklerde bu iki değişken arasında anlamlı ve olumlu ilişki bulunması ise bize bedenimizle ilgili hissettiklerimizin ve değerlendirmelerimizin, benliğimizi değerlendirmemizle ilişkili olduğunu göstermekte ve dışarı araştırma bulgularını desteklemektedir (Bercheid ve ark., 1973, Booth, 1989, Davis ve Furnham, 1986, Grant ve Fedor, 1986; Rosen ve Ross, 1968, Thomas, 1988).

Beden imajı konusunda araştırmaların daha çok aşırı kilolular, anoreksiya nervozalı ve bulimya nervozalı bireyler üzerinde yapıldığını görmekteyiz

(Cooper ve Taylor, 1988, Fabian ve Thompson, 1989, Fowler, 1989, Grant ve Fedor, 1986, Mendelson ve White, 1985, Thompson ve Psaltis, 1985, Ward-Hacıevliyagil, 1991) Bedensel engellilerde konuyla ilgili çalışmalar son derece sınırlıdır. Bu grupta beden imajı ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalardan (Cornwell ve Smith, 1990, Mayer ve Eisenberg, 1982, Ostring ve Niemenen, 1982, Zeltzer ve ark , 1980) elde edilen ortak sonuç ise bedensel engellilerin benlik saygılarının ve beden imajlarının engelli olmayan bireylerden farklı olmadığı, ancak hastalığın bireyi yaşamını engelleme derecesine, algılanan hastalık derecesine, başkalarına bağımlılık düzeyine ve hastalığı odunleyici mekanizmaların olup olmadığına bağlı olarak benlik değerlendirmelerinin değiştiğidir. Yani benlik değerlendirmeleri, bedensel özelliklere ve işlevlerine ve bireyin bunları nasıl algıladığına bağlı olarak gelişmektedir.

İki grup için ayrı ayrı yapılan regresyon analizi sonucunda engelli olmayan erkeklerde benlik saygısını yordayıcı değişkenler cinsel organ, boy, ayak ve spor yeteneğidir. Diğer araştırmalardan farklı olarak cinsel organın yordayıcı gücünün yüksek olması, kültürümüzde genel olarak erkekliğin simgesi olarak görülen cinsel güce verilen önem ile ve ergenlikte özellikle erkekler arasında cinselliğin ve cinsel organların ilgi konusu olmasıyla açıklanabilir. Boy değişkeninin önemli bir beden özelliği olarak karşımıza çıkması, boy ortalamasından sapmanın benlik saygısını olumsuz olarak etkilediği yönündeki araştırma sonuçlarını (Burns, 1982) aklı getirmektedir. Ayrıca, boy ve yine yordayıcı bir değişken olan ayaklar ergenlik döneminde en hızlı gelişen beden bölgeleri arasında olmaları nedeniyle, buyumenin ve bir anlamda yetişkinliğe adım atmanın bir ölçütü olarak düşünülebilir. Ayrıca, küçük ayağın feminen bir özellik olarak görülmesi, günümüzde ergenlerin kullandıkları marka ayakkabıların akrantları arasında onlara prestij sağlaması ve kültürümüzde genellikle evin hakımı olarak görülen erkeğin ayaklarının yere sağlam basmasının beklenmesi ile erkeklerde ayağın yordayıcılığı açıklanabilir. Bu grupta benlik saygısının bir diğer yordayıcısı da spor yeteneğidir. Bilindiği gibi hızlı koşmak, ıyı futbol, basketbol vs oynamak, okul takımında yer almak hem gençlere

statu ve poplarite sağlamakta hem de aktif, sağlıklı olmanın ve gelişmiş bir bedene sahip olmanın bir işareti olarak görülmektedir.

Ortopedik engelli erkeklerde ise daha farklı bir oruntu ortaya çıkmıştır. Bu grupta bacaklar, ten, omuz, beden kılı ve saç, benlik saygısını en yordayıcı değişkenlerdir. Alanyazında engelli bireylerin benlik saygılarını yordayıcı değişkenleri belirleyen araştırmalara rastlanmadığı için bir kıyaslama yapılamamıştır. Fiziksel engellenmelerin bireylerin sosyal yaşamdaki etkinliklere katılımı sınırlandırması nedeniyle bacakların bu grupta en çok yordayıcı beden bölgesi olması beklendiği bir sonuç olarak görülebilir. Benzerleriyle birlikte aynı ortamı paylaşmak ve benzer etkinliklere katılabilmek, yine de bacakların ayrı okulda okuyan bedensel engelli ergenlerin benlik saygısını yordama gücünü düşürmemiştir. Saç, beden kılı, omuz ve ten ise engelli bireylerin sosyal etkileşimlerini, dolayısıyla benliğin kendileri ve başkaları tarafından değerlendirilmelerini yani benlik saygısını zedelemeyecek beden özellikleri olması da onların yeterli olmadıkları durumların değerini düşürerek, yeterli oldukları durumların değerini yükselterek benlik saygılarını korumalarının bir yolu olarak düşünülebilir. Bu bulgu, Wright'ın 1960'da yaptığı araştırmasında fiziksel engellilerin benlik saygılarını korumak için fiziksel çekiciliğin değerini azaltmaları yönündeki bulguyla tutarlı görünmektedir (Akt , Crocker ve Major, 1989). Hem normal hem de engelli bireyler üzerinde yapılmış araştırmaların son derece sınırlı olması, bulguların yorumlanmasını da güçleştirmektedir. Bu nedenle her iki popülasyonda da bu iki değişkenin birlikte ele alındığı araştırmalara gereksinim vardır.

Bu araştırmada kızların bulunmayışı, yaşın ve sosyoekonomik düzeyin bir değişken olarak ele alınmayışı ve bedensel engelin başlangıç yaşının kontrole alınmaması eleştirilmesi gereken yönlerdir. Ayrıca, kesitsel çalışmalar, incelenen değişkenlerin gelişimsel oruntularını vermemektedir. Bu nedenle sosyal olarak farklı etkilenmiş olan ve normal popülasyonlar üzerinde yukarıdaki değişkenlerin kontrole alınarak boylamsal çalışmaların yapılması kültürümüzdeki oruntuların ortaya çıkarılması ve kültürler arası kıyaslamaların yapılması açısından gereklidir.

KAYNAKLAR

- Altın T, Baykara A, Mital S & Ozakbay S (1992) Gençlerde beden imgesi ve benlik saygısı ilişkisi Türkiye'de ergenlik dönemi araştırmaları biihyogratyası (1980-1994) Cilt 2 Ankara Psikoloji Araştırmaları Merkezi
- Bercheid E, Walster E & Bohrnstend G (1973) The happy American body: A survey report *Psychology Today* No: 119 131
- Baumeister R F & Tice D M (1985) Self esteem and responses to success and failure: Subsequent performance and intrinsic motivation *Journal of Personality* 53 (3) 450 466
- Block J & Robins R W (1993) A longitudinal study of consistency and change in self esteem from early adolescence to early adulthood *Child Development* 64 909 923
- Bogonç A & Kuzgun Y (1994) Kendine saygısı düşük ve yüksek olan bireylerin akademik benlik kavramı puanlarının karşılaştırılması *1. Eğitim Bilimleri Kongresi Sırbist Bildirisi Adana* 28 30
- Bogonç A (1997) Kendine Saygı Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması *Yayınlanmamış Araştırma Raporu*
- Booth N D (1989) The relationship between height and self esteem and the mediating effect of self consciousness *The Journal of Social Psychology* 130 (5) 609 617
- Burns R B (1982) *Self concept development and education* New York: Holt, Rinehart and Winston
- Can G (1990) *Live öğrencilerinin benlik tasarımlarını çizdikleri çizimler* Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Chassin L & Stager S F (1984) Determinants of self esteem among incarcerated delinquents *Social Psychology Quarterly* 47 (4) 382 390
- Chassin L & Young, R D (1981) Salient self conceptions in normal and deviant adolescents *Adolescence* 16 (63) 612 620
- Chiu L H (1990) Self esteem of gifted, normal and mildly handicapped children *Psychology In The Schools* 27 (July) 263 268
- Clever A, Bear G & Juvonen J (1992) Discrepancies between competence and importance in self perceptions of children in integrated classes *The Journal of Special Education* 26 (2) 125 138
- Cooley C H (1956) *Human nature and the social order* New York: Free Press
- Cooper P J & Taylor M J (1988) Body image disturbance in bulimia nervosa *British Journal of Psychiatry* 153 (Suppl 2) 32 36
- Coopersmith S (1959) A method for determining types of self esteem *Journal of Abnormal and Social Psychology* 59 87 94
- Coopersmith S (1967) *The antecedents of self esteem* San Francisco: W H Freeman and Company
- Cornwell C J & Smith M H (1990) Perceived health status, self esteem and body images in women with rheumatoid arthritis or systemic lupus erythematosus *Research in Nursing and Health* 13 99 107
- Crocker J & Major B (1989) Social stigma and self esteem: The self protective properties of stigma *Psychological Review* 96 (4) 608 630
- Çok F (1990) Body image satisfaction in Turkish adolescents *Adolescence* XXV (98) 409 413
- Davies E & Furnham A (1986) Body satisfaction in adolescent girls *British Journal of Medical Psychology* 59 279 287
- Dilbaz N, Erdinç O, Seber G, Etkmen H, Kutlu C, Tekin D & Özdemir G (1989) Epileptik adolesanlarda benlik saygısı ve irritabilite *XXI Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları* 15-21 Ekim 1989 Mersin 315 319
- Doğan O, Doğan S, Çorapçioğlu A & Çelik G (1994) Aktif sosyal etkinliklere katılmamanın beden imgesi ve benlik saygısına etkisi *Psikiyatri Psikoloji ve Psikiyatrik Psikoloji Dergisi* 2 (1) 33 38
- Dunn N L, McCartan K W & Fuqua R W (1988) Young children with orthopedic handicaps: Self knowledge about their disability *Exceptional Children* 55 (3) 249 252
- Eckart M L (1988) *Correlates of self esteem in adolescents with spina bifida* Unpublished doctoral thesis, University of Cincinnati ED 315923
- Fabian L J & Thompson J K (1989) Body image and eating disturbance in young females *International Journal of Eating Disorders* 8 (1) 63 73
- Follett K E (1991) The relationships between self esteem and gender, age of onset and visibility of disability in physically disabled adults. *Dissertation Abstracts International* 52 (5), 1688 A
- Fowler B A (1989) The relationship of body image perception and weight status to recent change in weight status of the adolescent female *Adolescence* 24 (95) 557 568
- Franzoi S L, Kessenich J J & Sugrue, P A (1989) Gender differences in the experience of body awareness: An experimental sampling study *Sex Roles* 21 (7/8) 499 515
- Gecas V & Schwalbe M L (1983) Beyond the looking glass self: Social structure and efficacy based self esteem *Social Psychology Quarterly* 46 77 88
- Gökdoğan F (1988) *Orta öğretime devam eden ergenlerde beden imajından hoşnut olma düzeyi* Yüksek Lisans Tezi, A. U. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Grant C L & Fedor I G (1986) Adolescent attitudes toward body image and anorexic behavior *Adolescence* 11 (82) 269 281

- Green, M & Levitt E E (1962) Constriction of body images in children with congenital heart disease *Pediatrics*, March 438-441
- Gurney P W (1988) *Self-esteem in children with special educational needs* New York: Routledge
- Güngör A (1989) *Lise öğrencilerinin özsaygı düzeylerini etkileyen etmenler* Yayınlanmamış doktora tezi H U Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Hamachek, D E (1971) *Encounters with the self* New York: Holt Rinehart and Winston, Inc
- Harvey, D H P & Greenway, A P (1984) The self concept of physically handicapped children and their non-handicapped siblings: An empirical investigation. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 25 (2), 273-284
- Hayden, P W, Davenport S L H, & Campbell M M (1979) Adolescents with myelodysplasia: Impact of physical disability on emotional maturation *Pediatrics* 64 (1), 53-59
- Jackson L A, Sullivan L A & Rostker R (1988) Gender, gender role, and body image *Sex Roles* 19 (7/8) 429-423
- Kancı S (1995) Görme ve ortopedik engelli ve engelli olmayan ergenlerin benlik saygılarının karşılaştırılması olarak incelenmesi *Özel Eğitim Dergisi* 2 (1), 11-18
- Kaplan H B (1975) *Self attitudes and deviant behavior* California: Goodyear Publishing Comp
- Kellerman J, Zeltzer L, Ellenberg, L, Dash J & Rigler D (1980) Psychological effects of illness in adolescence: Anxiety, self-esteem, and perception of control *The Journal of Pediatrics* 97 (1), 126-131
- Kumar S, Powars D, Allen, J & Haywood L J (1976) Anxiety, self concept, and personal and social adjustments in children with sickle cell anemia *The Journal of Pediatrics* 88 (5), 859-863
- Kurutilla J J (1988) Self-esteem and described by handicapped children, their parents, and their teachers *Dissertation Abstract International* 49 (6), 1427 A
- Kuşçukaksoy M (1993) *14-18 yaşları arasındaki suçluların, antropodik özelliklerin, görmek özelliklerinin, alt sosyo-ekonomik düzeyde mensup ergenlerin benlik saygısı düzeylerinin karşılaştırılması* Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi A U Adli Tıp Enstitüsü Ankara
- Mayer J D & Eisenberg M G (1982) Self concept and spinal-cord injured: An investigation using Tennessee Self-Concept Scale *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 50 (4), 604-605
- McAndrew I (1979) Adolescents and young people with spina bifida *Developmental Medicine and Child Neurology* 21 619-629
- Mead G H (1934) *Mind, self and society* Chicago: University of Chicago Press
- Mendelson B K & White D R (1985) Development of self body esteem in overweight youngsters *Developmental Psychology* 21 (1), 90-96
- Obukor, F E (1987) A comparative study of the development of self concept in normally sighted and visually impaired students *Dissertation Abstract International* 48 (2) 363 A
- O'Brien, E J (1991) Sex differences in components of self esteem *Psychological Reports*, 68, 241-242
- Orr D P, Weller, S C, Satterwhite, B, & Pless I B (1984) Psychosocial implications of chronic illness in adolescence *The Journal of Pediatrics* 104 (1) 152-157
- Ostring, H & Nieminen, S (1982) Concept of self and the attitude of school age CP children towards their handicap *International Journal of Rehabilitation Research* 5 (2), 235-237
- Ozdemir Y D, Yüksel N & Pınar, H (1989) Şizofrenik hastaların beden imgelerinden doyma düzeyleri XXV Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları 15-21 Ekim 1989, Mersin 355-358
- Ravaud J F & Ville I (1986) From social representation to the identity physically handicapped people *International Journal of Rehabilitation Research* 9 (4) 343-354
- Rosen G M & Ross A O (1968) Relationship of body image to self concept *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 32 (1) 100
- Rosenberg, M (1979) *Conceiving the self* New York: Basic Books, Inc, Publishers
- Saraçoğlu, B, Minden H & Vilchesky M (1989) The adjustment of students with learning disabilities to university and its relationship to self-esteem and self efficacy *Journal of Learning Disabilities* 22 (9), 590-592
- Satılmış, G, Seber, G & Tekin, P (1989) Suçlu ergenlerde benlik saygısı araştırması XXV Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları 15-21 Ekim 1989, Mersin 123-127
- Schilder, P (1935) *The image and the appearance of the human body* London: Routledge and Keegan Paul
- Stager, S F, Chassin, L, & Young, R D (1983) Determinants of labeled adolescents *Social Psychology Quarterly* 46 (1), 3-10
- Stemberg, L (1983) *Adolescence* New York: McGraw Hill Inc
- Şırvanlı Ozen, D (1995) Üniversite öğrencilerinde kontrol odağı, cinsiyet ve sınıf değişkenlerinin beden imgesinden hoşnut olma üzerine etkisi *Psikiyatri Psikoloji Psikiyatri Dergisi* 3 (3), 163-167
- Thomas, V G (1988) Body image satisfaction among black women *The Journal of Social Psychology* 129 (1) 107-112
- Thompson J K & Psaltis K (1988) Multiple aspects and correlates of body figure ratings: A replication and extension of Fallon and Rozin (1985) *International Journal of Eating Disorders* 7 (6), 813-817
- Thompson J K & Thompson C M (1986) Body size dis-

- tortion and self esteem in asymptomatic, normal weight males and females *International Journal of Eating Disorders* 5 (6) 1061-1068
- Torucu, B. K. (1992) 13-14 yaşındaki gençlerin sosyoekonomik düzeyi ve anababa tutumlarındaki farklılıkların belirlenip, benlik saygısına etkisinin araştırılması *Türkiyede ergenlik dönemi araştırmaları bibliyografyası (1989-1994) 2. cilt* Ankara: Psikoloji Araştırmaları Merkezi
- Tufan, B. (1989) Yüksek öğrenim yapan bir grup öğrencinin benlik saygılarını dört yıl ara ile izleme çalışması *HÜ Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi* 7 (1-3) 28-34
- Vendel, G., & Lester, D. (1988) Body-cathexis and self esteem *Perceptual and Motor Skills* 67 538
- Vetter, H. J. & Silverman, I. J. (1986) *Criminology* Cambridge: Harper and Row Inc
- Ward-Hacievliyagil, M. (1991) Perceived familial psychological functioning as an antecedent factor of body image and eating attitudes among Turkish adolescent *Türkiye de ergenlik dönemi araştırmaları bibliyografyası (1989-1994) 2. cilt* Ankara: Psikoloji Araştırmaları Merkezi
- Wright, B. A. (1960) *Psychophysically disability: A psychological approach* New York: Harper and Row
- Zeitler, L., Kellerman, J., Ellenberg, L., & Rigler, D. (1980) Psychological effects of illness in adolescence: Impact of illness in adolescence: crucial issues and coping styles *The Journal of Pediatrics*, 97 (1), 132-138